

روابط ایران و روسیه به توافق با آمریکا گره نخورده است

مقامات دولتی ایران و وزارت خارجه در هفته‌ای که گذشت، از روابط خوب ایران با روسیه گفتند که با توجه به هم‌زمانی با مذاکرات ایران و آمریکا و وجود این تحلیل که روابط ایران با غرب می‌تواند روابط با شرق را تحت الشعاع قرار دهد و بالعکس؛ موضعی قابل توجه به شمار می‌رود. شعبی بهمن، پژوهشگر و تحلیلگر مسائل بین‌الملل معتقد است که ایران و روسیه سال‌هاست از زمانی که طرف سوم می‌پر روابط بین‌شان تأثیر می‌گذاشت، گذشته‌اند و اکنون هم روابطشان نمی‌تواند متأثر از توافق احتمالی ایران و آمریکا باشد. در ادامه مشروح گفت‌وگوی ما با شعبی بهمن، کارشناس مسائل روسیه را از نظر می‌گذرانید.

با توجه به اینکه روسیه در مذاکرات ایران و آمریکا نقش آفرینی مستقیمی ندارد و با وجود اینکه روسیه علی‌رغم تمایل به عنوان واسطه مذاکرات انتخاب نشد؛ نقش آفرینی در مذاکرات جدید به چه شکل خواهد بود، با توجه به اینکه خودش هم در ماجرای اوکراین با آمریکا چالش‌هایی دارد؟

این دوره از مذاکرات و روند جدیدی که آغاز شده، نسبت به گذشته کاملاً متفاوت است و بازیگران مهمی مثل روسیه، چین و اتحادیه اروپا عملاً در این مذاکرات حضور ندارند. ولی حداقل طرف ایرانی تلاش قابل توجهی کرده تا هم‌زمان گفت‌وگو‌هایی را با روسیه و چین و اتحادیه اروپا نیز پیش ببرد، تا در موقع مقتضی و در صورت لزوم، همراهی این کشورها را در مورد هر نتیجه‌ای که از مذاکرات با آمریکا حاصل می‌شود، به دست بیاورد. قاعدتاً آن‌ها هم با توجه به نگاهی که به برنامه هسته‌ای ایران دارند، مخالفتی با انجام این مذاکرات ندارند و این موضوع از جنبه‌های مختلفی می‌تواند مورد ارزیابی قرار گیرد. در وهله اول، روسیه نیز مانند سایر قدرت‌های بزرگ، تمایلی ندارد که برنامه هسته‌ای ایران از ماهیت صلح‌آمیز خود خارج شود، هر چند ایران واقعاً دنبال برنامه غنی‌صلح‌آمیز نیست. اما اگر قرار باشد روند مذاکرات به‌طور کامل قطع شود یا گزینیه‌های دیگری روی میز طرف آمریکایی بیاید، و به‌طور مشخص اگر بنا بر حمله نظامی باشد، امکان تجدیدنظر در برنامه‌های هسته‌ای ایران وجود دارد و روس‌ها هیچ تمایلی ندارند که ما به آن نقطه برسیم. از طرفی، مسئله تحریم‌ها نیز از گذشته موضوعی جدی بوده که بخشی از روابط ایران با روسیه را نیز تحت تأثیر قرار داده است؛ هر چند روسیه در سال‌های پس از جنگ اوکراین، خودش هم با تحریم‌هایی مشابه ایران مواجه شده و دیگر تحریم‌ها، دست‌کم در همکاری‌های دو کشور، چندان محلی از اعراب ندارند، ولی به هر حال رفع تحریم‌ها را به نفع مناسبات خود با ایران تلقی می‌کند. در دیدگاه کلان‌تر نیز، روس‌ها توجه دارند و احتمال می‌دهند که اگر پرونده هسته‌ای ایران از طریق دیپلماتیک حل و فصل نشود و احتمالاً ایران بخواهد به سمت‌وسوی دیگری حرکت کند، این مسئله می‌تواند به یک رقابت هسته‌ای در منطقه غرب آسیا دامن بزند و کشورهای دیگر نیز در واقع به سمت هسته‌ای شدن حرکت کنند که روسیه این قضیه را نیز به نفع خود تلقی نمی‌کند. در عین حال، روابط درهم‌تنیده و پیچیده ایران و روسیه نیز در اینجا یک عامل دخیل و تأثیرگذار است؛ به‌ویژه با توجه به اعضای سند جامع

مشارکت راهبردی بین دو کشور، روسیه طبیعتاً نگاهی نزدیک به ایران در خصوص این مسئله دارد و خواهان حل و فصل آن است. یک متغیر مهم دیگر هم روی کار آمدن ترامپ در آمریکاست. با توجه به نگاهی که ترامپ به روسیه دارد و به هر حال روابطی که از قبل بین طرفین وجود داشته، از آن حیث نیز تمایل دارند که مسئله هسته‌ای ایران به یک نقطه مطلوب از طریق مذاکره برسد.

همان زمانی که مذاکرات شروع شد و ترامپ چراغ سبز برای حل پرونده اوکراین نشان داد، تحلیل‌هایی مطرح می‌شد که ممکن است روابط روسیه با ایران تحت تأثیر این صلح احتمالی قرار بگیرد. آیا می‌توان گفت متقابلاً در مورد ایران نیز چنین فرضی مطرح است؟ یعنی اینکه چقدر از نگاه روس‌ها این نگرانی وجود دارد که توافق با آمریکا بر روابط ایران و روسیه سایه بیفتد؟

در دهه ۱۹۹۰ تقریباً می‌توان گفت روابط ایران و روسیه یک روابط دوطرفی نبود، بلکه یک روابط سه‌ضلعی بود که هم بازیگران دیگر بین‌المللی و هم خود ساختار و قواعد نظام بین‌الملل بر آن تأثیر می‌گذاشتند. اما به تدریج، هر چه از دهه ۲۰۰۰ به زمان حال حرکت کردیم، طرفین تلاش کردند تا تأثیرگذاری ضلع سوم را از مناسبات خود حذف کنند و تأثیرپذیری از طرف‌های دیگر را تا حد ممکن کاهش دهند یا کاملاً آن را از بین ببرند. به همین دلیل، بحث‌هایی که اکنون مطرح می‌شود، نظیر اینکه بهبود روابط با غرب موجب کاهش روابط تهران می‌شود یا بالعکس، حداقل در شرایط فعلی واقع‌بینانه نیست. البته نمی‌توان منکر وجود چنین دیدگاهی شد، اما شاید بتوان گفت پیامی هم که رهبری به آقای پوتین داد، عملاً در همین راستا بود و تأکید شد که در صورت برداشته شدن تحریم‌ها یا گشایش‌هایی در حوزه روابط با غرب، باز هم ایران رابطه خود را با روسیه در سطح عادی حفظ خواهد کرد. متقابلاً پیامی که طرف روس نیز در جریان مذاکراتش با آمریکا در اوکراین داده بود، ماهیتی مشابه داشت. بنابراین، در حال

ایران بوده که پابندی خود را به برجام حفظ کرده و این طرف مقابل بوده که از برجام خارج شده و علیه ایران تحریم اعمال کرده است؛ بنابراین از این حیث هم روس‌ها و هم چینی‌ها موضع حمایت‌گرایانه‌ای نسبت به ایران دارند و قاعدتاً خواهان حل و فصل این موضوع از جنبه دیپلماتیک هستند. این همراهی به هر حال یک نقطه مثبت برای ایران به حساب می‌آید. شاید این بازیگران مستقیماً در مذاکرات حضور نداشته باشند، ولی همین حمایت‌شان از دیدگاه و موضع ایران، قطعاً در محاسبات طرف آمریکایی تأثیرگذار است.

الآن ما با روسیه تعامل داریم که یکی‌شان همین توافق جامع راهبردی است که در حال حاضر، برای تقویت روابط با روسیه، هم‌زمان با جریان مذاکرات، در حال پیگیری است. این توافق شامل چه مواردی است؟ اگر بخواهیم دقیق‌تر جمع‌بندی کنیم، برای تقویت روابط با روسیه، اکنون چه گزینه‌هایی داریم؟

واقعیت این است که گزینه‌های ایران و روسیه وابسته به توافق احتمالی با آمریکا نیستند. ما باید همان‌طور که عرض کردم، روابطمان را کاملاً مستقل از این توافق‌های احتمالی، چه با آمریکایی‌ها، چه اروپایی‌ها یا هر کشور دیگری، پیش ببریم. در زمینه‌های مختلف، ما امکان همکاری داریم. یکی از حوزه‌های مهمی که می‌توانیم در آن همکاری کنیم، حوزه انرژی است. فقط هم محدود به نفت، گاز و هسته‌ای نمی‌شود. مثلاً ما قراردادهای پروژه‌هایی را تعریف کرده‌ایم برای احداث نیروگاه‌های برقایی در سواحل جنوبی کشور، در حاشیه خلیج فارس. اگر این پروژه‌ها در سال‌های گذشته

اجرای می‌شدند، شاید بخشی از ناترازی‌هایی که در حوزه انرژی، دست‌کم در حوزه برق داریم، عملاً با آن‌ها مواجه نمی‌شدیم. یا بحث کریدور شمال - جنوب که همچنان، بعد از گذشت بیش از بیست سال، روی کاغذ باقی مانده و ما هنوز نتوانسته‌ایم تکلیف قطعه انزلی - آستارا را مشخص کرده و به سرانجام مشخصی برسانیم. حداقل این دو حوزه بسیار راهبردی‌اند. البته در کنار این‌ها، مسائل و موضوعات دیگری هم برای هر دو کشور موضوعیت دارند، به‌ویژه همکاری‌های نظامی و امنیتی که در سطح بالا بین دو کشور در جریان است. همچنین انواع همکاری‌های دیگری که در سند مشارکت راهبردی دیده شده‌اند. ویژگی این سند آن است که سندی کاملاً جامع است، یعنی همه حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و نظامی و حتی منطقه‌ای در آن مورد اشاره قرار گرفته‌اند.

منتها برای اینکه بنده‌های مختلف این سند محقق شوند، هر کدام نیاز به توافق‌ها و قراردادهای اجرایی بین طرفین به شکل مجزا دارند. قاعدتاً در این راستا، دولت‌های هر دو کشور و قوای مجریه‌شان می‌توانند تأثیر بسیار زیادی داشته باشند. اخیراً هم مجلس روسیه و هم خود آقای پوتین این معاهده را تصویب کرده و به اعضا رسانده‌اند و در روسیه به شکل قانون درآمده است. در ایران نیز قاعدتاً باید هر چه زودتر مجلس این معاهده را ارزیابی کرده و در صورت تأیید، به قوه مجریه ابلاغ کند تا بتواند بر مبنای این سند، منافع دوگانه با روسیه را تعریف کرده و وارد فازهای اجرایی شوند.

احسان موحدیان در گفت‌وگو با «فرهیختگان» درباره قرارداد گازی ایران و روسیه مطرح کرد

ایجاد کریدور ثابت برای ایران در قفقاز

سند نهایی هجدهمین کمیسیون مشترک اقتصادی ایران و روسیه در جریان سفر وزیر نفت ایران به روسیه امضا شد. در جریان این سفر، وزیر نفت قراردادی گازی امضا کرد که بر مبنای آن گاز روسیه از جمهوری آذربایجان منتقل و در آستارا به ایران می‌رسد. آن‌طور که وزیر نفت در مورد امضای این قرارداد گفته، قرارداد است سالانه ۵۵ میلیارد مترمکعب گاز روسیه که معادل ۱۵۰ تا ۱۵۱ میلیون مترمکعب در روز است، از مسیر خشکی و با استفاده از جمهوری آذربایجان به آستارا و از آستارا به ایران برسد. امضای این توافق در حالی که مذاکرات ایران با آمریکا در جریان است، این پیام روشن را دارد که سیاست همسایگی همچنان در سیاست خارجی ایران حائز توجه است. از طرفی با توجه به آنکه رژیم صهیونیستی نیز در منطقه قفقاز حضور و نقش آفرینی دارد، لزوم توجه به این منطقه را دوچندان می‌کند. برای بررسی ابعاد مختلف این توافق با احسان موحدیان، کارشناس قفقاز گفت‌وگو کردیم که مشروح آن را از نظر می‌گذرانید.

هشدار در مورد سنگ‌اندازی اسرائیل

احسان موحدیان معتقد است برای فعالیت در حوزه انرژی نباید تنها به یک کشور متکی بود و ادامه داد: «یک نکته کلی این است که ما در موضوع انرژی اصولاً نباید فقط به یکی از کشورهای منطقه قفقاز وابستگی پیدا کنیم و به صلاح ما نیست. اگر تمام وابستگی انرژی ما به یک کشور باشد، آن کشور می‌تواند در تمام بزنگاه‌های مختلف که ما با او وارد چالش می‌شود، از وابستگی یک طرفه استفاده کند. الان مسیر کامیون‌های ما که می‌خواهد به روسیه برود، عمدتاً از آستارا عبور می‌کند. آذربایجان محور ایجاد کرده و باعث کند می‌شود مسیر شده است. مثلاً زمانی که ما سبزیجات صادر می‌کردیم و بعد با ترکیه اختلاف پیدا شد، معطلی ایجاد شد و سبزی‌ها فاسد شدند. بلافاصله آذربایجان هم از مسیر نخجوان ورود کامیون‌های ایرانی را ممنوع کرد. در بحث گاز که موضوع انتقال گاز روسیه به ایران است، اگر این وابستگی ایجاد شود، خطر تشدید می‌شود؛ چون آذربایجان خودش صادرکننده نفت و گاز است و به هر حال دوست دارد به هاب گازی تبدیل شود. از طرفی، آذربایجان با ترکیه روابط عمیقی دارد. ممکن است وقتی اتفاقات انجام می‌شود، به خاطر اختلافاتی که با ایران دارد یا بر سر اختلاف قیمتی که ممکن است پیش بیاید یا برای وارد کردن فشار سیاسی، مشکلاتی ایجاد کند. این‌ها همه مسائلی است که باعث نگرانی درباره امنیت انتقال می‌شود. باید ظرفیت ارمنستان هم مورد استفاده قرار بگیرد و همچنین ظرفیت ترکمنستان. مسئله دیگر این است که روسیه به ارمنستان لوله گاز دارد و این لوله ظرفیت خالی

دارد. در حال حاضر گاز از ایران به ارمنستان می‌رود. حالا می‌شود با کارهای فنی تازه گاز را از گرجستان و ارمنستان به ایران منتقل کرد. ما از نظر مرزی اصولاً لوله‌ای در آستارا نداریم و از لب مرز داخل ایران، هیچ لوله‌ای وجود ندارد. باید لوله‌گذاری انجام شود که خود این مسئله است. همچنین خط لوله آذربایجان هم بسیار فرسوده است و بازدهی مناسبی ندارد. آذربایجان می‌گوید ۱۵۰ میلیون مترمکعب در روز ظرفیت دارد ولی این تردید وجود دارد که این خط لوله چنین ظرفیتی داشته باشد. علاوه بر این، همان‌طور که گفتیم از لب مرز ایران خط لوله‌ای وجود ندارد. همه این نکات باید لحاظ شود. علاوه بر این، ما با آذربایجان اختلافات اساسی داریم. این کشوری است که خیلی به اسرائیل وابسته است و روابط بسیار دوستانه‌ای با اسرائیل دارد. چند روز قبل گفته شد بعد از سفر پزشکی نتانیاهو، قرار است سفر دیگری به جمهوری آذربایجان انجام شود. قاعدتاً سیظنت‌هایی برای تحت فشار گذاشتن ایران وجود دارد یا اینکه القا کنند ایران نسبت به رفتار جمهوری آذربایجان با اسرائیل بی تفاوت شده یا حساسیتش کمتر شده است. این سیظنت‌ها وجود دارد. ما، ماجرا، هم جنبه‌های فنی دارد که نباید به یک کشور وابسته باشیم و هم اینکه اصولاً نباید به جمهوری آذربایجان این مقدار وابستگی ایجاد کنیم، مخصوصاً در حوزه انرژی که این کشور خودش مدعی صادرات نفت

هیچ کریدور تثبیت شده‌ای در حوزه انرژی نداریم

موحدیان به این موضوع هم اشاره کرد که در حال حاضر هیچ کریدور تثبیت شده‌ای در حوزه انرژی نداریم و گفت: «مهم‌ترین مسئله‌ای که وجود دارد این است که ایران در حال حاضر محل عبور هیچ کریدور مهم تثبیت شده‌ای در حوزه انرژی نیست. به هر حال، قرارداد گازی داریم. مثلاً ارمنستان و ترکمنستان از طریق ایران تبادل گاز می‌کنند. ما به ترکیه صادرات گاز داریم، ولی ایران در هیچ کریدور مهم انتقال کالا و انرژی دنیا که تثبیت شده باشد، قرار ندارد. به طور مقطعی، مثلاً کالا از افغانستان به اروپا می‌رود یا از آسیای مرکزی به بنادر ما می‌آید، منتها به علت اینکه زیرساخت‌هایمان کامل نیست و فرسوده

است و مشکلات و قوانین گمرکی داریم، این باعث می‌شود ایران به عنوان یک مسیر قابل اتکای کریدوری در طولانی مدت جا نیفتد. اگر این شکل بگیرد و به فرض این اتفاقاتی که گفتیم نیفتد، کمک خواهد کرد که ما به مسیر تثبیت شده انتقال کالا و انرژی دنیا تبدیل شویم، به خصوص در حوزه انرژی. وقتی شما یک مسیر مهم انتقال انرژی دنیا باشید، تمامیت ارضی و امنیت و ثبات شما برای دنیا اهمیت پیدا می‌کند. این مهم‌ترین انتفاع این پروژه است و اگر روس‌ها به ما وابسته شوند، قاعدتاً در حوزه‌هایی که ما به کمکشان احتیاج داریم - در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی و امنیتی - رفتار مناسب‌تری با ما خواهند داشت و بیشتر با ما راه خواهند آمد و منافع ما را در نظر خواهند گرفت. شاید اگر این کریدور قبل از عقد قرارداد تفاهم همکاری ایجاد شده بود، روس‌ها در آن توافق‌نامه بندهایی را می‌گنجاندند که از نظر امنیتی و سیاسی بیشتر به نفع ایران بود. منتهای مراتب الان این‌طور نیست و حجم تجارت ما با روسیه و ارزش قراردادها تجاری چندان بالا نیست. علی‌رغم اینکه روس‌ها در قفقاز با ترکیه به شدت مشکل و اختلاف نظر دارند، مجبورند هوای ترکیه را داشته باشند و به ترکیه امتیاز بدهند. چرا؟ چون در حوزه مسائل امنیتی، حوزه انرژی، حوزه‌های اقتصادی ترکیه به روسیه نیاز دارد. ما هم باید این وابستگی‌ها را مخصوصاً در حوزه اقتصادی، تجاری و انرژی ایجاد کنیم. قاعدتاً از کشورهای دیگر دنیا هم می‌توانیم بیشتر انتظار داشته باشیم که منافع ما را لحاظ کنند.»

موحدیان در مورد اینکه اعضای این توافق گازی در شرایطی که مذاکرات ایران و آمریکا، جریان دارد چه معنایی دارد، گفت: «اشتباهی که در گذشته انجام دادیم این بود که وقتی برجام را امضا می‌کردیم، دنبال این نبودیم که حمایت روس‌ها و چینی‌ها و سعودی را جلب کنیم. الان تلاش می‌کنیم خودمان را به عنوان بازیگری مطرح کنیم که به همه بازیگران در نظام بین‌الملل توجه دارد و می‌خواهد هم نگاه به غرب داشته باشد، هم به شرق. این کار را انجام می‌دهیم، هم با روس‌ها ارتباط برقرار می‌کنیم، هم با چینی‌ها. در هنگام امضای برجام، سعودی‌ها، دنبال برقراری ارتباط با ایران بودند، ما توجهی نمی‌کردیم. در حال حاضر رفتار ما هوشمندانه و علاقه‌مندتر و دوراندیشانه‌تر شده است و در حال تلاشیم که غیر از غربی‌ها توجه بازیگران دیگر را جلب کنیم. این باز رفتار هوشمندانه‌تری نشان دادیم. با روس‌ها در حوزه انرژی کار کردیم و با چینی‌ها و سعودی‌ها می‌توانیم در حوزه‌های مختلف اقتصادی کار کنیم. این باعث می‌شود دست ما پر باشد. بر این اساس اگر آمریکایی‌ها بخواهند به ایران فشار بیاورند، چون این کشورها در کار کردن با ما منافع دارند، دیگر علیه ما موضع نمی‌گیرند. آمریکا هم نمی‌تواند حرفش را به کرسی بنشاند.»

